KINDA ISTVÁN, A SEPSISZENTGYÖRGYI SZÉKELY NEMZETIMÚZEUM NÉPRAJZKUTATÓJA AZ ELTŰNŐFÉLBEN LÉVŐ NÉPI FOGLALKOZÁSOKRÓL

Átörökítendő a még élő kézművesség

Még élő népi mesterségeket összesítenek és népszerűsítenek egy nagyszabású, évek óta tartó projekt keretében Háromszéken. A szerteágazó munkáról a projektben oroszlánrészt vállaló Kinda István néprajzkutató beszélt a Krónikának.

» KISS JUDIT

KISS JUDIT FOTÓJA

Kinda István néprajzkutató kötetet jelentetett meg a hagyományos népi mesterségekről

– Háromszék még élő, valamint kihalófélben lévő népi mesterségeit összesíti, leltározza fel és népszerűsíti az a nagyszabású projekt, amelynek keretében kötetet állított össze. A hagyományos foglalkozásokat bemutató online felületet is működtetnek a Kovászna megyei önkormányzat támogatásával. A több éve zajló munka óriási, szerteágazó, akárcsak az ön tevékenysége. Mit tart a projekt legfontosabb hozadékának a múltra, jelenre, jövőre nézve?

– A legfontosabb, hogy a huszonegyedik század elején sikerült átfogó képet nyerni egy megyényi terület – az ország egyik legkisebb megyéjének – még élő kézművességéről, és ezt a képet többféle módon rögzítettük is 2013-tól kezdődően. Ha ezt most nem csináltunk volna meg, valószínűleg a következő néhány évben már nem lehetne elvégezni, hiszen napról napra zsugorodik a mesterek és a foglalkozások csoportja. Nincsen rájuk szükség, hiszen a gyáripar átvette ezeknek a termékeknek az előállítását. Például sokáig tartotta magát az a nézet Erdővidéken, hogy az a mész, amit a vargyasi mészégetők készítenek, sokkal jobb minőségű, mint a gyári, ugyanis a gyáriba beleőrlik a mészkövet, így vannak benne olyan kristályok, amelyek meszeléskor leperegnek a falról. A régi eszközökkel égetett mészből ezeket kiszedték a régi mészégetőmesterek. Napjainkban azonban már a helyiek is belátják, hogy végérvényesen a gyári termékre szorultak. Ma már csak 1-2 mészégető dolgozik, ráadásul nagyon drága a tűzifa – kb. 20 űrméter fa kell egy átlagos katlannyi, 7 tonna mészkő kiégetéséhez, úgyhogy a kihalás szélére sodródott ez a foglalkozás.

– A tizenkilencedik század végi nyilvántartások szerint mintegy száz mesterséget űztek Háromszéken, mostanra 50 alá csökkent a számuk. Ha bő száz év alatt eltűnt több mint felük, akkor vajon mikorra tűnhetnek el teljesen a még élők?

– Hatványozottan felgyorsult a folyamat, az utóbbi egy-két évtized alatt egyharmadára csökkent az effajta foglalkozások száma. Kötélverés, fogatosság, lehetne hosszan folytatni a sort. Száz évvel ezelőtt olyan mesterségek is hagyományos foglalkozásnak számítottak, amelyek később ipari méreteket öltöttek – ilyen például a kocsikészítés vagy a sörfőzés is. Az órásmesterség is nagyon beszűkült: tanult mesterség, de inkább a polgári, mint a népi réteghez köthető. A mai órások szakmai tudása már nagyjából kimerül abban, hogy egy elemet kicserélnek az órában, szerkezeti javítás igazából nincsen.

– Háromszék még élő 40–50 népi mestersége közül melyik lenne az, amelyiknek a leghosszabb életet jósolja?

– Azt inkább meg tudnám mondani, hogy melyik fog leghamarabb eltűnni. Szénégetés, mészégetés, téglavetés – ezek olyan kézműves szakmák, amelyeknek a termékére már nincsen szükség. Ráadásul olyan természetkiélő mesterségek, amelyek természeti erőforrásokat használnak fel irdatlan mennyiségben. Például a szén vagy mész nyeréséhez rengeteg fát kell eltüzelni, ma már a zöld arany elfüstölése nem kifizetődő azért, hogy egyéb, amúgy olcsó terméket előállítsanak vele. Ezek a mesterségek természetvédelem szempontjából is megkérdőjelezhetők, a végső kegyelemdöfést pedig a felvevőpiac adta meg nekik. Hosszú életűek lehetnek a díszítőművészet körébe sorolható tevékenységek, amelyek nem megélhetéshez kötődnek, hiszen mindig lesznek olyanok, akik szépérzékkel egy fadarabot meg fognak munkálni, egy viseletet ki fognak varrni díszesen – ez akár hobbiként is tovább élhet, nem megélhetési foglalkozásként. Az a hagyományos szakma, amely komoly műhelyt, eszközkészletet és nehéz fizikai munkát igényel, egyre inkább visszaszorul. Például a kovácsszakmánál azt lehet megfigyelni, hogy egyre kevesebb a patkolásra váró igavonó, és szerszámgépeket sem készítenek már. Régebben házi szerszámokat is kellett készíteni, kilincseket, zárakat, ez már szintén a múlté. Felújításra váró épületeknél van még munkája annak a kovácsnak, aki nemcsak egyszerű patkót tud elkészíteni, hanem díszműkovácsolással foglalkozik. Talán a kovácsmesterségnek hosszú távú élete lesz, Nyugat-Európában iparművészeti szinten oktatják a szakmát. Válogatott vevősereg alakul ki, az tartja fenn a mestereket, de az, ami tömeges, úgymond népi, eltűnik, sőt a hagyományos értelemben vett nép is eltűnt mint felvásárlóerő e szakmák mögül.

– Természetes folyamat, hogy eltűnnek mesterségek, újak bukkannak fel. Hogyan látja néprajzosként, mi az, ami belefér a ma oly sokszor emlegetett, sőt elcsépelt „hagyományos" fogalmába? Alapanyag, technika vagy módszerek a meghatározóak e tekintetben?

– Nehéz kérdés, a „hagyományos" megnevezést sokszor a néprajzosok is fárasztónak találják. Nekünk sokkal megengedőbbeknek kell lennünk, mint a korábban dolgozó néprajzosoknak, ahogy telik az idő, egyre több mindent vagyunk kénytelenek hagyományosként elfogadni. Ma már elektromos áram hajtja mondjuk a kovácsnál a prést, ezelőtt két-háromszáz évvel a nagy vasipari művekben, a bodvaji vaskohóban nagy pörölyök verték, tömörítették a vasat, azt a víz hajtotta meg. Az ember mindig próbálta a saját erejét valamilyen módon megkímélni, és egyszerűsíteni a munkát gép segítségével. Tehát a hagyományos fogalmából nem zárhatom ki azt, amiben gép működik. Inkább azt mondanám, hagyományosnak tartom egy olyan termék előállítását, aminek évtizedekre, akár évszázadokra visszanyúló hagyománya van. Például a forgácskalapot azzal az örökölt technikai tudással készítik, mint régen: a készítő tudja, hogy miként lehet a vékony háncsot jól hajlítani ahhoz, hogy jól nézzen ki, ehhez 5-6 milliméter széles kell hogy legyen. Azt tartom hagyományművelőnek vagy hagyományőrzőnek, aki e kitapasztalt tudás birtokában állítja elő a terméket.

– Nyilván óriási, évekig tartó terepmunka előzte meg a Hagyományos népi mesterségek Háromszéken és Erdővidéken című kötet megjelenését, kísérte a projekt lebonyolítását. A kötet 360 oldalon 400 fotó segítségével mutatja be a népi mesterségeket: a földműveléshez, állattartáshoz, építkezéshez, viseletekhez, ruházkodáshoz, kisipari foglalkozásokhoz kapcsolódóakat. Hogyan tapasztalta, ahogy végiglátogatták a több mint 300 háromszéki mestert: visszataníthatóak ezek a népi foglalkozások a fiatal nemzedéknek? Hiszen tudjuk, hogy manapság egyre gyakoribb a székelyföldi fiatalok körében is az elvándorlás...

– Azokban a szakmákban, ahol jól felszerelt műhely van, vagy családi tudás öröklődik tovább nemzedékeken keresztül, olyan, ami még ma is megélhetést biztosít, ott a család fiataljai vagy akár betanuló falubéli inas is hosszabb perspektívában gondolkozik. A kőfaragást például két településen művelik olyan szinten, hogy díszítőművészeti darabokat is készítenek, nemcsak kockakövet faragnak, és akár egy templom gótikus ajtókeretét is ki tudják pótolni. Egyik ilyen helyen, bár a fiatalok elmentek külföldre, hazajöttek, és együtt dolgozik az apa a két fiával. Újabb gépeket szeretnének venni, fejlesztik az eszköztárat, de a technológiai tudásrész továbbra is hagyományos. A piac is alakítja persze, hogy milyen munkákat végeznek, de ez mindig is így volt: amikor egy új dolog felbukkan, a fogadóközönség teszteli, hogy tetszik-e, megtűrik, elfogadják, és aztán esetleg promoválják.

– Mivel Háromszék a gazdasági fejlődése szempontjából elmaradottabb vidék volt, ez a néprajzosoknak „kincsesbányát jelentett": hosszabb ideig lencsevégre kapható, vagy leírható egy-egy mesterség. Mihez viszonyítva elmaradottabb Székelyföldön Erdélyen belül a többi régióhoz viszonyítva?

– Erdélyen belül mindenképpen, Maros megyéhez viszonyítva egyértelműen. Van még néhány megkülönböztetett néprajzi turisztikai régió Romániában, mint Máramaros vagy Bukovina, ezeket a vidékeket kézművesség szempontjából is intenzíven népszerűsítik. Utánanéztem, hogy Romániában, milyen régiókat részesítenek előnyben turisztikai céllal, tájékozódtam a kézművesek és népművészek felől, de ilyen sokféle mesterséget, mint Háromszéken, nem láttam sehol.

– Tervezik a háromszéki hagyományos népi mesterségekről szóló második kötetet is? Bukkan-e fel újabb mesterség, amelyet az új kötetben dokumentálni kellene?

– A foglalkozások, tevékenységek, mesterségek listája összeállt már, a további tervünk az, hogy az egyszerűbb háztáji munkákat is le kellene írni hasonló módon, mint a komplex szakmákat. Ilyen például a szappanfőzés, ami hagyományos tudást feltételez. A régi gazdasági élet rendjéhez hozzátartozott, hiszen ott semmi nem veszett kárba, avas zsír, csont sem, ezekből szappant készítettek. Bár nem mesterség, de fontos lenne dokumentálni filmes módszerrel is. Több hasonló tevékenység veszett ki mára, mint például a hamuzsírfőzés. A hamuzsír az üveggyártás alapanyaga volt évszázadokkal ezelőtt, fát égettek el hamuvá, azt vízben kellett oldani, ebből lúgos massza keletkezett, amit sok léből átmostak, míg kifehéredett. Tisztítószerként használták, a mézeskalácsosok sütőpor helyett is, ezenkívül az üveggyártás alapanyaga volt. Nem tudja ma már senki megmutatni, hogy ez miként zajlott. Leírás akadhat, de teljesen más, ha olvassuk, és más, ha valaki megmutatja. A filmeket (a háromszéki népi mesterségeket Mesterségek.ro honlapon bemutató filmeket – szerk. megj.) épp azért készítettük. Ha egy kép többet mond, mint ezer szó, akkor egy film még ennél is jóval többet... Nem néprajzi sűrű leírás, de egy tízperces filmbe rengeteg információt bele lehet tömöríteni.

– Bár Háromszéken dolgozik, a Székely Nemzeti Múzeum külső egységeként működő zabolai csángó múzeum szakmai felelőse is, eredetileg nem háromszéki. A régiót most már saját terepének érzi?

– Erdőszentgyörgyön születtem, a feleségem háromszéki. Másfél évtizede dolgozom a térségben, Háromszéket már sokkal jobban ismerem, mint Marosszéket, hisz minden zegét-zugát összejártam.

Magyar Örökség díjban részesül a Székely Nemzeti Múzeum

A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot Magyar Örökség díjban részesítik – közölte a háromszéki intézmény. A Magyar Örökség és Európa Egyesület által felkért bírálóbizottság kilencvennegyedik alkalommal osztja ki az elismerést. Március 23-án ünnepség keretében adják át a múzeum képviselőinek a budapesti Magyar Tudományos Akadémia dísztermében a díjat. A múzeumot méltató laudációt dr. Varga Benedek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója mondja.